

Millist ajalehte loeti Rootsi aja lõpus Riias? Hamburgi/Altona ajalehtede mõjust Rigische Novelleni sisule 1681–1701

Kaarel Vanamölder

Tallinna Ülikool, humanitaarteaduste instituut,
Narva mnt 25, 10120 Tallinn, Eesti; kaarel.vanamolder@tlu.ee

Kokkuvõte. Artikkel tegeleb varauusaegse pressi- ja kommunikatsiooni-ajalooga, püüdes tuvastada 17. sajandi viimasel kahel kümnendil ilmunud Riia lehes Rigische Novellen trükitud uudiste päritolu. Selleks võrreldakse Riia ajalehe sisu Hamburgis/Altonas ilmunud kolme väljaandega. Eesmärk on tuvastada, kas ja millisel kujul on nendes lehtedes avaldatud uudised jõudnud Riia ajalehte. Artiklis on näidatud, et Rigische Novelleni väljaandmine sõltus otseselt värske Hamburgi/Altona ajalehtede pidevast jõudmisest linna. Ühtlasi on täpsustatud linnadevahelise postiühenduse kiirust: sõltuvalt aastaajast kulus postiühendusele keskmiselt 12–15 päeva.

Märksõnad: trükitud pressi ajalugu 17. sajandil Rootsi riigi Läänemereprovintsid; Rigische Novellen; postivõrgustiku areng ja toimimine; varauusaegne uudistekaubandus ja -võrgustik Läänemere ruumis

1681. aastal saatis hiljuti Riiga riiklikuks uudistekirjutajaks nimetatud Christoph Prescher kuninglikule majasteedile supliigi.¹ Kurtnud esmalt

¹ Riksarkivet (RA), Livonica II, vol. 141; vt ka K. Vanamölder. Establishing a State-controlled Network for News Trading in the Swedish Baltic Provinces in the late 17th Century: Causes and Consequences. – Travelling Chronicles: News and Newspapers from the Early Modern Period to the Eighteenth Century. Ed. by C. Watson, P. Goring, S. G. Brandtzæg. (Library of the Written Word, 66). Brill, Leiden, Boston, 2018, 279–298; K. Vanamölder. Christoph Prescher – riiklik ajalehekirjutaja ja uudistekaupmees 1680. aastate alguse Riias. – Ajalooline Ajakiri, 2013, 2 (144), 203–216.

kitsikuse üle, esitas ta seejärel kolmest punktist koosneva pikema projekti senise postikorralduse muutmiseks ning parema kontrolli saavutamiseks linna külastavate võõraste üle. Pöördumise lõpus soovis Prescher õigust saada riigisiselt vaba postiga (s.o maksuvabalt) kirju ja ajalehti ning saada Hamburgist kuni kahe loodi raskusi postisaadetisi. Vastutasuks lubas ta igal postipäeval saata provintsi keskustesse Tallinnasse ja Narva edasi kõike uut (*alle das Neue*), mida ta muidu trükis ei avalda.²

Riikliku *Zeitunger*'i ja uudistekaupmehena on Prescherit varemgi käsitletud.³ Samas on jäänud tähelepanuta küsimus, miks soovis ta saada õigust just kuni kahe loodi (u 25 g) raskustele tasuta postisaadetistele ja just nimelt Hamburgist. On tähelepanuväärne, et selles kontekstis on see ainus kohamääratlus dokumendis. Teisisõnu võiks küsida: mida tõi post 1680. aastate alul Hamburgist Riiga? Siinne artikkel püüabki neid teemasid avada, vaadeldes, kuidas pandi Riias 17. sajandi lõpul kokku ajalehte Rigische Novellen ja millist rolli mängisid selles Hamburgi piirkonnas ilmunud ajalehed. Tegemist on niisiis varauusaegse pressi- ja kommunikatsiooniajaloo⁴ uurimusega, mis püüab täpsustada Riia ja Hamburgi vahelise suhtluse üksikasju ning laiemalt kaardistada infovõrgustikku, mille kaudu liikusid uudised ja kuidas kaubeldi uudistega. Mõttes olen kirjutise sidunud kümne aasta eest ilmunud artikliga, mis käsitles analoogset probleemi Tallinna rootsiaegse ajalehe näitel. Toona jõudsin järeldusele, et Tallinna rootsiaegne ajaleht on suuresti Rigische Novelleni ümberkirjutus.⁵

UURIMISSEIS

Rootsi suurriigi ülemereprovintside keskustes – Riias, Tallinnas ja Narvas – ilmunud saksakeelsete trükitud ajalehtede uurimine pole olnud siinses ajalookirjutuses kuigivõrd aktiivne, uut teavet on lisandunud vähehaaval ja vaevaliselt. Ajalehti on traditsiooniliselt vaadeldud üksikest

2 ... *Ich auch aufm Posthause zu allen meinen Briefen und Gazzetten, welche ich innerhalb Reichs verschicke, und von Hamburg biß 2 Loth schwer freye Post haben möge. Wogegen ich gehalten seyn will, alle das Neue, was durch den druck nicht publique zumachen, alle Post Tage dem Revalschen und Narwischen Gouuernement zu communicieren ...* (RA, Livonica II, vol. 141). Vt ka K. Vanamölder. Christoph Prescher, 210–211.

3 K. Vanamölder. Christoph Prescher.

4 Kasutan teadlikult terminit pressi- ja mitte ajakirjandusajalugu. 17. sajandi trükitud ajalehed edastasid eelkõige uudiseid muutmata kujul, andmata neile hinnanguid, ega püüdnud muul ajakirjanduslikul viisil lugejaid harida, nagu sai see üldiseks 18. sajandil ja hiljem.

5 K. Vanamölder. Was für eine Zeitung wurde in Reval am Ende der schwedischen Zeit gelesen? – *Forschungen zur Baltischen Geschichte*, 2011, 6, 61–83.

eraldi ning peamiselt säilinud lehenumbreid loendades.⁶ Niisugune käsitusviis on käibel tänini.⁷

Rootsiaegsed saksakeelsed lehed ei näi sobituvat ka rahvus- või riigikesksesse ajaloonarratiivi – ei Rootsi ega ka Eesti või Läti ajakirjandusajaloos ei käsitleta neid kuigivõrd peale nende eksistentsi kui (kurioosse) fakti konstateerimise.⁸ (Balti)saksa taustaga uurijate viimased uurimused jäävad juba umbes poole sajandi taha.⁹ Valgustusaegset Balti ajakirjandust käsitletakse selle varasemat eelkäijat ja sealt tulenevaid võimalikke mõjutusi ignoreerides.¹⁰

Vaatenurga vahetus võimaldab uusi lähenemisviise. Alles hiljuti on kohalikke valgustuseelseid ajalehti hakatud käsitلهma ühtse fenomenina, mitmekeelse Balti kirjakultuuri ühe ilminguna.¹¹ Trükitud perioodiline väljaanne kui äärmiselt keeruka ja mitmekesise varauusaegse korrespondentssüsteemi ja uudiskaubanduse vaid üks meedium on asetatud ka Läänemere ruumi kommunikatsiooniajaloo konteksti.¹² Selline lähene mine tõukub viimase paarikümne aasta jooksul levinud kontseptsioonist, mille järgi hoogustas 15.–16. sajandi vahetusel sündinud ja järgneva sajandi jooksul avalikult kasutatavaks, järjest tihenevaks postisüsteemiks kujunenud kommunikatsioonivõrgustik Euroopas korrespondentsi kasvu ja trükiste laialdast levikut 17. sajandil. Seda on peetud Euroopa varauusaja üheks nurgakiviks või isegi varauusaegseks media- või kommunikatsioonirevolutsiooniks.¹³ Kontseptsioon juhib muu hulgas tähelepanu

- 6 Varasema uurimisloo kohta vt: K. Vanamölder. Väljatused Eesti pressiajaloo varjudeajas? Püüd ümber mõtestada vanimate ajalehtede uurimislugu. – Eesti Akadeemilise Ajakirjanduse Seltsi aastaraamat 2012. Tartu 2013, 115–124.
- 7 Deutschsprachige Zeitungen im östlichen Europa: Ein Katalog. Hrsg. von J. Riecke, T. Theobald. (Presse und Geschichte – Neue Beiträge, 132). Edition lumière, Bremen, 2019, 57–123.
- 8 M. Ellefson. Re-mapping Journalism History: Development of the Press in the Swedish Empire and Its Former Colonies Finland, Estonia, and Livonia until the Early 20th Century. – *Medien und Zeit*, 2011, 26, 4, 25–35.
- 9 Vt R. Seeberg-Elverfeldt. Dreihundert Jahre deutschbaltische Presse. – *Zeitschrift für Ostforschung*, 1977, 26, 651–670.
- 10 A. Šemeta. Saksakeelne perioodika Liivi- ja Kuramaal enne 1800. aastat. Uutmoodi ja paremini! Ühiskondlikest muutustest 18. sajandil ja 19. sajandi algul. – *Rahvusarhiivi toimetised (Acta et commentationes archivi nationalis Estoniae)*, 2 (33). Tartu 2018, 159–190.
- 11 Balti kirjakultuuri ajalugu I: Keskused ja kandjad. Koost. Liina Lukas. Tartu 2020, 151–156.
- 12 H. Droste. Das Geschäft mit Nachrichten: Ein barocker Markt für soziale Ressourcen. (Presse und Geschichte – Neue Beiträge, 122). Edition lumière, Bremen, 2018.
- 13 Vt W. Behringer. Im Zeichen des Merkur. Reichspost und Kommunikationsrevolution in der Frühen Neuzeit – Veröffentlichungen des Max-Planck Instituts für Geschichte, 189. Vandenhoeck & Ruprecht 2003; W. Behringer. Communications Revolutions: A Historiographical Concept. – *German History*, 2006, 24, 3, 333–374; W. Behringer. „Von der Gutenberg-Galaxis zur Taxis-Galaxis“: Die Kommunikationsrevolution – ein Konzept zum besseren Verständnis der Frühen Neuzeit. – *Kommunikation und Medien in der Frühen Neuzeit*. Hrsg. von J. Burkhardt, C. Werkstetter. (Historische Zeitschrift, Beiheft 41.) Oldenbourg, 2005, 39–57; A. Pettegree. *The Invention of News: How the World Came to Know About Itself*. Yale University Press, New Haven, 2014; *News Networks in Early Modern Europe*. Ed. by J. Raymond, N. Moxham. (Library of the Written World, 47). Brill, Leiden, Boston, 2016; M. North. *Kommunikation, Handel,*

tõsiasjale, et trükisõna levitamise peamiseks formaadiks ei pruukinud varauusajal olla sugugi mitte mahult soliidsed raamatud, vaid pigem lehekülgede arvu poolest sootuks kasinamad väiketrukised: ajalehed, lendlehed ja -kirjad, kalendrid, reklaamid, plakatid, dispuudid jm.¹⁴

HAMBURGI KUJUNEMINE PRESSIMETROPOLIKS

17. sajandil oli Läänemere rannikualadel asuvaid kaubalinnu ühtseks kommunikatsiooniruumiks ühendava „silmuse” algus- ja lõpp-punktiks hoopis Põhjamerega ühendatud Hamburg. Vaadates Rootsi suurriigi 17. sajandi lõpu postivõrgustiku kaarti,¹⁵ on näha, kuidas Hamburgist algav ühendusjoon sirutub emamaa kaudu ümber terve Läänemere. Hamburgi on nimetatud ka põhjapoolsete Saksa alade pressimetropoliiks.¹⁶ Keskaegsest hansalinnast oli varauusajaks kujunenud Saksa alad Põhja- ja Ida-Euroopaga ühendava kommunikatsiooni-, kaubandus- ja reisijatevoo tähtsaim ühenduslüli. Järgnevalt vaadeldgem põgusalt, mis asjaoludel Hamburg selleks sai.

Üheks teguriks oli linna avatus erineva usutunnistusega sisse-rändajatele. 16. sajandil leidsid Hamburgis uue elupaiga Hispaania Madalmaadest pärit luterlikud ja kalvinistlikud hollandlastest usupõgenikud. Linna asus arvukalt elama ka Hispaaniast ja Portugalist välja aetud juute, lisaks juute Saksa teistelt aladelt. Ajavahemikus 1550–1600 kasvas linna rahvastik kahekordseks, jõudes 40 000 elanikuni, 1660. aastateks juba umbes 75 000-ni.¹⁷ Võrdluseks olgu toodud, et Riia elanike arvuks 1660. aastate paiku on hinnatud u 10 000,¹⁸ Tallinna all-linna rahvastik koos eeslinnadega oli 1657. aastal üle 6000 elaniku.¹⁹ Hollandlaste sisserännu mõjul sai hollandi keelest 16. sajandi lõpul linna ärikeeel ja kaupmeeste

Geld und Banken in der frühen Neuzeit. 2., um einen Nachtrag erweiterte Aufl. (Enzyklopädie deutscher Geschichte, 59). De Gruyter, Berlin, 2014, 5–6.

¹⁴ A. Pettegree. The Invention of News.

¹⁵ Vt Connecting the Baltic Area: The Swedish Postal System in the Seventeenth Century. Ed. by H. Droste. (Södertörn Studies in History, 9.) Södertörns högskola, Stockholm, 2011, 6.

¹⁶ H. Böning, E. Moepps. Deutsche Presse: Bibliographische Handbücher zur Geschichte der deutschsprachigen periodischen Presse von den Anfängen bis 1815: Kommentierte Bibliographie der Zeitungen, Zeitschriften, Intelligenzblätter, Kalender und Almanache sowie biographische Hinweise zu Herausgebern, Verlegern und Druckern periodischer Schriften, Bd. 1: Hamburg, Teil 1: Von den Anfängen bis 1765. Frommann-Holzboog, Stuttgart, Bad Cannstatt, 1996, XIX.

¹⁷ H. Böning. Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse: Von den Anfängen bis zum Ende des Alten Reichs, Bd. 1: Periodische Presse und der Weg zur Aufklärung. (Presse und Geschichte – Neue Beiträge, 128.) Edition lumière, Bremen, 2020, 15.

¹⁸ E. Dunsdorfs. Latvijas vēsture 1600–1710. Daugava, Uppsala, 1962, 77; 182.

¹⁹ Tallinna ajalugu II. Koost. L. Kõiv. Tallinna Linnaarhiiv, Tallinn, 2019, 71.

raamatupidaminegi läks mõneks ajaks sellele üle. Umbes samal ajal oli linna 42 suurest kaubamajast 32 hollandlaste käes.²⁰ Hamburgi ja Madalmaade vaheline suhtlus oli tihe. Antwerpeni eeskujul rajati linna börs (1558) – esimene selletaoline Saksa aladel.²¹ Hiljem lisandus pank (1619), mille rajamise juures olid kaugkaubandusega seotud juudid.²² Kui 16. sajandi lõpust sai Madalmaade uueks keskuseks Amsterdam, hakkas Hamburg vahendama Läänemere ruumi kaubanduskontakte sellega. Seega oli Hamburg ühtlasi haaratud ka suurde Madalmaade-Balti linnade kaubandusse. Näiteks asus Amsterdamis Hamburgi postkontor, mis oli monopoliseerinud postiühenduse Madalmaade linnade ja Hamburgi vahel ja loonud info edastamise kiiruses selge eelise Amsterdamile. Amsterdami ja Hamburgi arengus varauusajal on nähtud mitmeid paralleele ja sarnasusi.²³

Eraldi tuleb peatuda Hamburgil kui postiteede strateegilisel sõlm-punktil. Linna läbisid põhjast lõunasse ja idast läände kulgevad olulised kullerpostiliinid: põhja Jüüti poolsaare kaudu läbi Taani Stockholmi, itta läbi Lüübeki, Danzigi (Gdańsk) ja Königsbergi (Kaliningrad) Riiga. Lääne suunas oli Bremeni kaudu ühendus Amsterdamiga ning lõunasse viis keiserlik Taxise postivõrgustik. Linna enda postiorganisatsiooni ja kulleriteenistuse kõrval asusid Hamburgis keiserlik postiteenus (1616²⁴) ning Rootsi (alates 1620), Taani (alates 1649), Brandenburgi-Preisi (1654), Mecklenburgi (1683) ja Braunschweigi-Lüneburgi (1684) postimajad.²⁵ Kõik need postisüsteemid muutusid ajapikku kindlate takside eest avatuks kõigile soovijatele.

Kolmekümneaastane sõda ei tähendanud linnale majanduslikku tagasilööki või sõjapurustusi – pigem vastupidi. Tänu poliitilisele laveerimisele Taani, Rootsi ja keisri vahel linna sõjaliselt ei vallutatud. 1630. aastal võttis Gustav II Adolf linna Rootsi kaitse alla.²⁶ Hamburgist kujunes sõjakaubanduse õitsev keskus, kus lisaks sõjamoona-

20 E. Klessmann. *Geschichte der Stadt Hamburg*. Hoffmann und Campe, Hamburg, 1981, 114.

21 E. Klessmann. *Geschichte der Stadt Hamburg*, 109.

22 H. Böning. *Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse*, Bd. 1, 15; E. Klessmann. *Geschichte der Stadt Hamburg*, 118.

23 C. Lesger. *The Rise of the Amsterdam Market and Information Exchange: Merchants, Commercial Expansion and Change in the Spatial Economy of the Low Countries*, c. 1550–1630. Routledge, New York, 2016, 239–240.

24 Vt N. Schobesberger, P. Arblaster, M. Infelise, A. Belo, N. Moxham, C. Espejo, J. Raymond. *European Postal Networks. – News Networks in Early Modern Europe*. Ed. by J. Raymond, N. Moxham. (Library of the Written World, 47). Brill, Leiden, Boston, 2016, 19–63, 22; P. Ries. *The Politics of Information in Seventeenth-century Scandinavia. – The Politics of Information in Early Modern Europe*. Ed. by B. Dooley, S. A. Baron. Routledge, New York, 2001, 237–272, 239.

25 H. Böning. *Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse*, Bd. 1, 20.

26 E. Klessmann. *Geschichte der Stadt Hamburg*, 142.

kaubeldi ka uudistega.²⁷ Kolmekümneaastane sõda kujutas endast esimest suurkonflikti inimkonna ajaloos, mille lahinguid ning poliitilis-diplomaatilisi sündmusi vahendasid algusest lõpuni trükiajalehed.²⁸ Konfliktist oli saanud avalik asi, mille kohta käivate uudiste järele valitses nõudlus.

Nii saigi 17. sajandi keskpaigaks Hamburgist väga võimas varauusaegne rahvusvaheline kaubalinn, kus tegutses hulganisti kaugkaupmehi ning hulganisti posti- ja kulleriteenistusi. Lisaks majanduslikule õitsengule elavnes ka vaimuelu, kui 1613. aastast hakkas Hamburgis tegutsema akadeemiline gümnaasium.²⁹ Linnas leidis rohkesti uudisteagente, siin loodi ja kaubeldi kõikvõimalike varauusaegsete uudiskandjatega: trükitud ja käsikirjalised ajalehed, lendlehed ja -kirjad, kalendrid, nn messiajalehed (sks *Meßrelationen*), aastasündmusi kokku võtvad nn uudiskroonikad jm.³⁰

Pressiajaloo mõttes mängis oma rolli ka naaberasula – otse Hamburgi linnasarase taga, kuid teisel pool piiri Taani poolel asuv Altona, mis nüüdseks on Hamburgiga kokku kasvanud. Altona sai 1664. aastal Taani kuningalt linnaõigused ning kiiresti kasvavast asulast³¹ loodeti konkurenti Hamburgile. See teostus vähemalt pressiajaloolises perspektiivis: 17. sajandi viimasel kolmel kümnendil ilmusid Altonas trükitud saksa-keelsed ajalehed, mis esitasid Hamburgi väljaannatele tõsise väljakutse.³² Hamburgi ja Altona lehtede konkurentsi tulemusena trükiti 17. sajandi lõpus kahes linnas samaaegselt lausa viit teineteisega konkureerivat, paar korda nädalas või koguni igal tööpäeval ilmunud väljaannet.³³ 17. sajandi lõpust kuni 1815. aastani on Hambrugi/Altona piirkonnast loendatud kokku u 1250 erinevat perioodilist väljaannet, mis jääb Saksa aladel alla üksnes Leipzigi sama perioodi kirjastamisaktiivsusele (u 2000).³⁴

Hamburgi/Altona tähtsus Läänemere ruumi 17. sajandi pressi- ja kommunikatsiooniajaloo on sedavõrd suur, et kogu piirkonnast on kõneletud kui Hamburgi mõjuväljas või perifeerias asuvast.³⁵ Näiteks on Stockholmis ja Kopenhaagenis ilmunud ajalehtede puhul tuvastatud

27 H. Böning. Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse, Bd. 1, 15.

28 H. Böning. Dreißigjähriger Krieg und Öffentlichkeit: Zeitungsberichte als Rohfassung der Geschichtsschreibung. (Presse und Geschichte – Neue Beiträge, 130). Edition lumiére, Bremen, 2019, 24.

29 H. Böning. Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse, Bd. 1, 15.

30 H. Droste. Das Geschäft mit Nachrichten, 90.

31 1650. aastal oli Altonas umbes 3000 elaniku, 1710. aastaks oli elanike arv kasvanud 12 000-ni: vt H. Böning. Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse, Bd. 1, 15.

32 H. Böning. Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse, Bd. 1, 130.

33 H. Böning. E. Moepps. Deutsche Presse, Bd. 1.1, XXI.

34 H. Böning. Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse, Bd. 1, 16.

35 H. Droste. Das Geschäft mit Nachrichten, 99–102; P. Ries. The Politics of Information in Seventeenth-century Scandinavia, 237–253; H. Böning. Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse, Bd. 1, 128.

nende otsene sõltuvus Hamburgi/Altona väljaannetest kas uudiste sõnasõnalise või lühendatud viisil ümberkirjutamise või tõlkimise näol.³⁶ Stettini väljaanne kandis alates 1689. aastast Hamburgi ajalehega sama nime.³⁷ Lübeckis ei ilmunud terve 17. sajandi jooksul „oma” lehte. Raad ei näinud selleks lihtsalt vajadust, kuna linna varustati pidevalt Hamburgi/Altona väljaannete sadade eksemplaridega³⁸ jne. Hamburgi väljaannete mõjust Rootsi ülemereprovintides ilmunud ajalehtedele on seni põgusalt kõneletud.³⁹ Hamburgi/Altona ajalehtede üksikuid numbreid leidub aga Eesti mäluasutustes ülivähe,⁴⁰ mis mingist suuremast mõjust või „kohalolekust” esmapilgul ei kõnele.

HAMBURGI/ALTONA AJALEHTEDE MÕJU RIGISCHE NOVELLENI SISULE. EELDUSED

Kõrvutades Riia ajalehe Rigische Novellen üksiknumbreid Hamburgis/Altonas samal ajal – 17. sajandi viimasel kahel kümnendil – ilmunud ajalehtedega, annan järgnevalt ülevaate nende mõjust. Uurimise eesmärk oli tuvastada, kas ja millisel kujul on Hamburgi/Altona lehtedes avaldatud uudised jõudnud Riia lehte ehk kas ja millisel viisil avaldus Hamburgi/Altona väljaannete tegelik mõju. Küsimust oli võimalik lahendada tänu kahele esmapilgul teineteisega mitteseotud tegurile.

Esiteks tuleb meenutada ajalehtede koostamise printsiipi. 17. sajandi ajalehed olid üldjuhul kehva paberikvaliteediga ühelehelised või siis kvart- või oktaavformaadis kahepoolsed keskelt kokku volditud mitmeleheküljelised trükised. Päises asus tiitel (ja vahel ka illustratsioon), seejärel lehe number ja/või ilmumisaeg. Järgnesid uudised, mis paiknesid visuaalselt eraldi asetsevate blokkide või üksustena, pealkirjastatuna vaid korrespondentlinna või -koha nime ja kuupäevaga (vt tabel 1).

36 P. Ries. The Politics of Information in Seventeenth-century Scandinavia, 237–253.

37 Stettini ajaleht kandis alates 1689. aastast Hamburgi eeskujul tiitlit Relations-Courier, kuid 17. sajandi lõpukümnendil on täheldatav ka teise Hamburgi lehe Nordischer Mercurius mõju. Vt Die deutschen Zeitungen des 17. Jahrhunderts: Ein Bestandverzeichnis mit historischen bibliographischen Angaben zusammengestellt von E. Bogel und E. Blühm, Bd. 1. (Studien zur Publizistik, Bremer Reihe. Deutsche Presseforschung, 17/17-III.) Schünemann, Bremen, 1971, 270.

38 H. Droste. Das Geschäft mit Nachrichten, 101.

39 K. Vanamölder. Vãlgatused, 123; K. Vanamölder. Was für eine Zeitung, 75–78.

40 Die Europäische Relation (Altona) nr 27, 1691: Rahvusaarhiiv (RA) EAA f 854, n 2, s 588, l 4–7p; Relations-Courier (Hamburg) nr 33, 26.02.1692: RA, EAA f 854, n 2, s 588 l 22–25p; Ordinari Dienstags Zeitung (Hamburg), 1672: Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu (TLÜAR) Baltika V-5721; Europäische Sambstägige Zeitung (Hamburg) nr 38, 1674: TLÜAR Baltika V-5721; Relations-Courier nr 45, 13.04.1675; nr 77, 1676: TLÜAR Baltika V-5721, Europäische Relation nr 49, 1684: TLÜAR Baltika V-5721.

Uudise pealkirjaks olev toponüüm ei tähendanud aga ilmtingimata, et teade kõneleb samas kohas toimunud sündmustest, pigem tähistas see sõnumi kirjutamise kohta. Üks uudisplokk võis sisaldada ka mitut erineva sisuga teadet.

Ajalehe sisu kujutas endast enamasti taoliste teadete kollaažlikku jada. Ühes lehenumbris trükitud uudised ei pruukinud olla reastatud ei sündmuste tegeliku toimumise ega ka pealkirjade kuupäevade kronoloogia järgi. Ka võisid erineva toponüümi ja korrespondentkuupäevaga teated kõneleda samast sündmusest. Seesugune segamini asetus tulenes uudiste liikumisest korrespondentide ja ajalehtede vahel.⁴¹ Teated kirjutati mõnest muust uudiskandjast (kirjad, teine ajaleht, lendleht, plakat vm) ajalehte valdavalt ümber n-ö *copy-paste*'i meetodil. Sõnasõnaline ümberkirjutamine pidi demonstreerima väljaande tõsiseltvõetavust ja erapooletust ning teadete säärane esitusviis vastas tollasele arusaamale ajalehest kui sündmuskesksele ajaloole orienteeritud kroonikalaadsest infokandjast.⁴² Seega on esimeseks teguriks teadmine, et uudised liikusid väljaannete vahel muutmata kujul, mistõttu on neid võimalik tuvastada ja jälgida.

Teiseks teguriks on ajalehtede sisu võrdlemise olulisel määral lihtsamaks muutumine tänu andmete järjest ulatuslikumale digiteerimisele ja *online*-kasutusele. Bremeni ülikooli raamatukogu ja Saksa pressiajaloo instituudi poolt 2013–2015 läbi viidud projekti käigus digiteeriti sealne Euroopa suurim 17. sajandi saksakeelsete ajalehtede kogu (kokku u 375 000 lk)⁴³ ja see muutus uurijatele vabalt kättesaadavaks. Bremeni ülikooli raamatukogu juurde 1957. aastal loodud Saksa pressiajaloo instituut on pikka aega süstemaatiliselt otsinud ja kogunud 17. ja 18. sajandist pärinevate Euroopa saksakeelsete ajalehtede ja ajakirjade koopiaid. Bremeni (nüüdseks digitaalne) kogu sisaldab pea kõige täielikumal kujul muu hulgas nii Riias kui ka Hamburgis ilmunud ajalehtede numbreid.

41 J. Weber. *Straßburg 1605: Die Geburt der Zeitung. – Jahrbuch für Kommunikationsgeschichte*, 2005, 7, 3–27, 8.

42 A. Blome. *Das deutsche Rußlandbild im frühen 18. Jahrhundert: Untersuchungen zur zeitgenössischen Presseberichterstattung über Rußland unter Peter I. (Forschungen zur osteuropäischen Geschichte, 57.)* Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2000, 32.

43 Vt <https://www.suub.uni-bremen.de/ueber-uns/projekte/alte-zeitungen/> (19.06.2021).

HAMBURGI/ALTONA AJALEHTEDE
MÕJU RIGISCHE NOVELLENI SISULE.
VÕRDLUSSE KAASATUD AJALEHED

Võrdluseks sai valitud kaks Hamburgis ilmunud ajalehte – Nordischer Mercurius ja Relations-Courier – ning kolmandana Altonas ilmunud Europäische Relation.

Aastatel 1664–1730 ilmunud **Nordischer Mercurius** (edaspidi NM) oli järjekorras kolmas Hamburgis ilmunud ajaleht,⁴⁴ mida andis välja luuletaja, ajaloolane, publitsist ja *Zeitunger* Georg Greflinger (1620–1677), hiljem tema pärijad. NM oli väljaanne, mille tulek aetas Holger Böningi sõnul „kõik saksa ajalehed uude ajakirjanduslikku mastaapi”.⁴⁵ Uudse võttena püüdis Greflinger uudiseid nende geograafilise päritolu järgi sorteerida, luua teemaatilisi rubriike, lisada följetonilaadseid ja meelelahutuslikke elemente, värsse ja anekdoote. Lisaks n-ö tavauudistele avaldati lehes ärakirjadena olulisi dokumente ja ametlikke teadaandeid, ilmusid kuulutused jms.⁴⁶

Aastatel 1674–1813 ilmunud ajalehte **Relations-Courier** (edaspidi RC) tunti selle looja ja esimese väljaandja, trükkali ja publitsisti Thomas von Wieringi (1640–1703) järgi ka lihtsalt kui Wieringsche Zeitung.⁴⁷ Tegemist oli Böningi sõnul 17. sajandi lõpu sisukaima ja aktuaalseima uudisteedastajaga.⁴⁸ Teiste kaasaegsete saksakeelsete lehtedega võrreldes suutis RC edastada Böningi sõnul lugejatele umbes üheksa korda enam uudiseid. See sai võimalikuks ka tänu aktiivsele uudiste hankimisele postisüsteemist, just seetõttu oli võimalik avaldada teateid teistest väljaannetest varem. Lehe järele valitses suur nõudlus, mille tõttu trükiti seda suures tiraažis kahel trükipressil.⁴⁹

Altona ajalehe **Europäische Relation** (edaspidi ER) numbraid on säilinud ajavahemikust 1676–1703.⁵⁰ Lehte andis välja sealne

44 Kuni 1665. aastani oli tegemist kuukirjaga, 1672. aastani ilmus leht kaks korda, sealt edasi kuni 1691/1692. aastani neli korda, edasi jälle kaks korda nädalas. Vt H. Böning, E. Moepps. Deutsche Presse, Bd. 1.1, veerg (v) 19–26; H. Böning. Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse, Bd. 1, 117–129; Nordischer Mercurius: <https://brema.suub.uni-bremen.de/zeitungen17/periodical/titleinfo/967576> (19.06.2021).

45 H. Böning. Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse, Bd. 1, 117.

46 H. Böning, E. Moepps. DEUTSCHE PRESSE, Bd. 1.1, v 22.

47 RC ilmus 1674–1675 kolm korda, edasi kaks korda nädalas, hiljemalt 1688. aastast nädalas neli korral nädalas, sellele lisandusid mitmesugused lisad alates 1690. aastast. Vt H. Böning, E. Moepps. Deutsche Presse, Bd. 1.1, v 32–33; H. Böning. Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse, Bd. 1, 145–151; Relations-Courier: <https://brema.suub.uni-bremen.de/zeitungen17/periodical/titleinfo/1163916> (19.06.2021).

48 H. Böning. Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse, Bd. 1, 146.

49 H. Böning, E. Moepps. DEUTSCHE PRESSE, Bd. 1.1, v 37–38.

50 ER ilmus kaks korda nädalas, peale selle mitmesugused lisad. Vt H. Böning, E. Moepps. Deutsche Presse: Bibliographische Handbücher zur Geschichte der deutschsprachigen periodischen Presse von den Anfängen bis 1815; Kommentierte Bibliographie der Zeitungen, Zeitschriften, Intelligenzblätter, Kalender und Almanache sowie biographische

linnatrükikal, kirjastaja ja köster Victor de Löw (srn 1681), hiljem Anna de Löw. 1670.–1680. aastatel andsid nad ER-iga paralleelselt välja ka teiste nimedega, kuid sisult paljuski kattuvad sõsarlehti (Altonaische Relation, Extraordinari Relation, Europäische [Fama] jt). Ilmselt oli ER siiski populaarseim, mida tõendavad arvukad lehes avaldatud erasikute kuulutused jms.⁵¹

Nimetatud lehed sobivad analüüsiks, sest ilmusid kogu vaadeldava perioodi (u 1680–1700) jooksul ja numbreid on säilinud piisavalt palju (vt lisa 1). Võrdlusest jäid välja aga näiteks Hamburgi ajalehed Relation aus dem Parnasso (1687–1740), Altonaischer Mercurius (1691–1700) jt lühemat aega ilmunud või vähesel määral säilinud väljaanded.⁵²

Lõpetuseks olgu toodud lühiteave ka artikli ja võrdluse peafookuses oleva ajalehe **Rigische Novellen** (edaspidi RN) kohta. Väljaanne ilmus Riias ligi kolmkümmend aastat, 1681–1710, kaks korda nädalas, ja selle toimetajateks olid kindralkuberneri kantselei töötajad: aastatel 1680/1681–1684 sekretär Christoph Prescher,⁵³ sealt edasi linnusekohtu assessor Georg Ruvius, viimase surma järel tema lesk.⁵⁴ Tegemist oli selgelt keskvõimu poolt kontrollitud ajalehega – toimetajate riikliku *Zeitunger*'i monopoolne positsioon oli kinnitatud kuningliku privileegiga. Selle kohaselt oli üksnes neil õigus tasuta saada, trükkida ja müüa välismaiseid ajalehti ja nad vastutasid tsensoritena ühtlasi sisu kontrollimise eest.⁵⁵ Uus ajaleht oli seega märgiks ja tulemiks keskvõimu sekkumisest Riia uudistekaubandusse 1680. aasta mais, mil kuningliku korraldusega keelati linnas senine kauplemine uudistega ja eelkõige Königsbergi ajalehe müük.⁵⁶ Olgu siinkohal mainitud, et välislehtede jätkuv levik Riias püsis võimude silmis probleemina siiski ka 1680. aastate lõpul.⁵⁷

Hinweise zu Herausgebern, Verlegern und Druckern periodischer Schriften, Bd. 2: Altona. Stuttgart, Bad Cannstatt, 1997, v 12–18; H. Böning. Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse, Bd. 1, 130–144. Europäische Relation: <https://brema.suub.uni-bremen.de/zeitungen17/periodical/titleinfo/1067011> (19.06.2021).

51 H. Böning, E. Moepps. Deutsche Presse, Bd. 2, v 14.

52 H. Böning, E. Moepps. Deutsche Presse, Bd. 1.1, v 35–134.

53 Rigische Novelleni eelkäijaks peetakse 1680–1681 ilmunud väljaannet Rigische Montags (Donnerstags) Ordinari Post Zeitung (1680–1681), mida andis samuti välja Prescher (K. Vanamölder. Vägatused, lk 119).

54 K. Vanamölder. Establishing.

55 ... *alß wird gedachter Secretarius vermittelst dieses offenen brieffes in den würccklichen gebrauch und genieß sothanen K. allergnädigsten Privilegii gesetzt, und Im krafft deßen allein die freijheit gegeben, die wöchentl. Gazetten od[er] Advisen, doch unter d[er] Censur der K. Gen. Gouvernements Cancellay drucken zu lassen, und zu versenden.* Vt Liivimaa rootsiaegne kindralkuberner, Concepta, 02.1685: (RA) EAA f 278, n 1, s IV-25;2, l 16; K. Vanamölder. Kommunikatsiooniväli Rootsi Läänemere-provintsisides 17. sajandi lõpul – Revalsche Post-Zeitung varauusaegse informatsioonikandjana. (Dissertationes historiae Universitatis Tartuensis, 27). Tartu Ülikool, Tartu 2012, 209; K. Vanamölder. Establishing; K. Vanamölder. Christoph Prescher.

56 K. Vanamölder. Establishing, 281–283.

57 E. Küng. „... mugavamaid teid, kui nüüd linnade vahel tarvitatakse, on vaevalt leida ...” Postirevisjon Eesti- ja Liivimaal 1687.–1688. aastal. – Tuna, 2005, 4, 17–34, 22–23.

HAMBURGI/ALTONA AJALEHTEDE
MÕJU RIGISCHE NOVELLENI SISULE.
UUDISTE ÜLEKANDE MEHHAANIKA,
SAGEDUS JA ULATUS

Ülevaade nimetatud nelja lehe säilinud numbrite jaotumisest aastakäikude järgi on toodud lisa 1, ajaliseks raamiks on seatud 1681–1710 ehk RN-i ilmunisaeg. Esimesteks võrdluseks sobivateks aastakäikudeks on 1683 ja 1684, mil iga väljaande (eriti Riia lehe) numbreid on säilinud piisaval hulgal.

Võrdlus lähtub eespool kirjeldatud fenomenist, mille kohaselt uudised (uudisblokid) kanduvad ühest ajalehest teise muutmata kujul – pealkirjas toodud toponüüm vms ja kuupäev on jäänud ümberkirjutamisel samaks. Selle tuvastamiseks reastas in iga vaadeldud RN-i numברי uudiste pealkirjad vastavalt esinemisele ajalehes ning püüdsin seejärel tuvastada sama pealkirjaga teateid NM-i, RC ja ER-i numbrites. Kui pealkirjad kattusid, järgnes juba uudiste omavaheline täpsem kõrvutamine. Töö metoodikat ja tulemust selgitab kahe RN-i numברי analüüsitud 15 uudise näitel tabel 1.

Tabelist on selgelt näha, et enamik vaadeldud RN-i uudiseid pärineb tõepoolest ajalehtede NM, RC ja ER numbritest. Ülekanne on toimunud valdavalt muutmata kujul: nii pealkiri kui ka põhitekst on kirjutatud ümber sõna-sõnalt. Mõnel korral on algseid uudiseid mehhaaniliselt lühendatud (võetud üle vaid osa) või on kaks samast „doonorlehe” numbrit pärit teadet kirjutatud lühendatuna kokku üheks. Ka neil kordadel ei ole algset sõnastust oluliselt muudetud.

Edasi vaatasin läbi Riia lehe 1683. ja 1684. aasta kõik säilinud numbrid (35) ehk 299 uudist (vt lisa 2). Võrdluse tulemusel on selge, et uudiseid kirjutati Hamburgi/Altona ajalehtedest ümber järjepidevalt ning süstemaatiliselt: kõikides nende aastakäikude numbrites on võrdlusmaterjali olemasolu korral ülekanne tuvastatud. Uudiste ülekanndmine on olnud äärmiselt metoodiline ja toimunud kindlas kronoloogilises rütmis: ühe Riia lehe numברי koostamisel on kasutatud (peaaegu) alati ühel ja samal kuupäeval ilmunud NM-i, RC ja ER-i numbrit. Eriti hästi ilmneb fenomen üksteisele järgnevate lehtede vaatlusel: järjestikuste lehenumbrite uudised on võetud samuti järjestikku ilmunud Hamburgi/Altona lehtedest (vt nt lisa 2, read 3, 5–9, 22–24).

Aastatest 1685–1689 on Riia lehe üksiknumbreid säilinud väga vähe, sealt edasi (kuni 1710. aastani) nende arv kohati kasvab, jõudes ühel korral ka peaaegu komplektse aastakäiguni (1697. aastast on olemas 102

Tabel 1. Riia ajalehe kahes 1684. aasta jaanuarinumbris ilmunud uudised ja nende päritolu

JRK	RIIA	ÜLEKANNE ←	HAMBURG/ ALTONA
	AJALEHT, NR, ILMUMISE KUU- JA NÄDALAPÄEV		AJALEHT, NR, ILMUMISE KUUPÄEV
	RN nr 7, 24.01.1684, Do		
1	Prophezeychung oder Entwurff...		
2	Extract-Schreiben aus Luxemburg / vom 3. Januar	s-s	RC nr 3, 08.01.1684
3	Linz / vom 4. Januar	s-s	ER nr 3, 08.01.1684
4	Pariß / vom 5. Januar		
5	Gent / vom 9. Januar	s-s-l	RC nr 3, 08.01.1684
6	Haag / vom 11. Januar	s-s	ER nr 3, 08.01.1684
	RN nr 8, 28.01.1684, Mo		
1	Pariß / vom 5. Januar		
2	Frankfurt / vom 5. Januar	s-s	ER nr 4, 11.01.1684
3	Wien / vom 6. Januar	s-s	NM nr 4, 11.01.1684
4	Brunn / vom 7. Januar	s-s	NM nr 4, 11.01.1684
5	Trier / vom 8. Januar		
6	Lüttig / vom 9. Januar	s-s	ER nr 4, 11.01.1684
7	Wien / vom 9. Januar	s-s-l	ER nr 4, 11.01.1684
8	Brüssel / vom 12. Januar	s-s-k-l	RC nr 4, 11.01.1684
9	Haag / vom 16. Januar	s-s	RC nr 4, 11.01.1684

„Ülekande” veerus kasutatud lühendid:

s-s – uudis on ümber kirjutatud sõna-sõnalt

k – uudis on kirjutatud kokku kahe uudise põhjal

l – uudis on ümber kirjutatud lühendatult

RN – Rügische Novellen

NM – Nordischer Mercurius

RC – Relations Courier

ER – Europäische Relation

numbrit, vt lisa 1). Kõikide aastakäikude säilinud numbrite kõrvutamine Hamburgi/Altona lehtedega üksnes inimsilma abil on äärmiselt töömahukas ja seetõttu sunnitud praegu ootama tuleviku digitehnilisi lahendusi. Siinse artikli jaoks oli eelkõige oluline tuvastada, kui pikalt võis jätkuda Riias Hamburgi/Altona lehtede „doonoritena” kasutamine. Selleks piisas pisteliste kontrollvõrdluste tegemisest: u 3–4 korda aasta-käigu kohta, võimalusel eri aastaegadel: analüüsisin 45 lehenumbrit ja 411 uudist (lisa 3). Tulemusena võib väita, et uudiste jätkuv ülekandmine Hamburgi/Altona lehtedest on tuvastatav ka perioodil 1685–1700/1701.

Analüüsiks kasutasin kokku 710 uudist RN-i 80 numbrist. Hamburgi/Altona lehtede numbreid on võrreldes RN-iga säilinud rohkem, ent ka nende kollektsioonid on aastakäiguti ebahütlased (lisa 1). Nii ei olnud esiteks võimalik pidevalt võrrelda RN-i uudiseid kõigi kolme lehega, mõnest aastast on representatiivsena säilinud vaid näiteks ühe lehe materjal (nt 1686., 1692. ja 1697. aastast). Hõredalt säilinud aastakäikude puhul tekkis teiseks paratamatult ka olukord, kus eri lehtede säilinud numbrite kuupäevad omavahel ei haakunud. Nii polnud võimalik iga kord rakendada ka eri aastaegu arvestavat kontrolli. Kindlasti tekitavad kõhklusi juhtumid, kus oli võimalik tuvastada vaid ühe Hamburgi/Altona väljaande uudise ülekandmine RN-i numbrisse (nt lisa 3 read 33–34, 36, 40–42). Kui ühest Hamburgi/Altona lehenumbri numbrist pärineb juba kaks (või enam) teadet, võib olla kindel, et need on võetud just sellest konkreetsest väljaandest. Siiski ei esinenud ühtki aastakäiku, kus uudiste ülekannet tõendaks vaid üks teade.

Hamburgi/Altona lehtedest pärit uudised moodustasid 1683.–1684. aastal kokku 41,8% kõikidest teadetest, perioodil 1685–1701 aga 33%. Üks RN-i number sisaldas keskmiselt 9 uudist. Ühe lehenumbri teadete ülekanne samaaegselt kolmest doonorväljaandest õnnestus tuvastada 10 korral, sellisel juhul moodustas doonoruudiste osakaal 55–90% (keskmiselt 72,5%) RN-i ühe numbriga kõikidest teadetest. Uudiste pärinemine samaaegselt kahest väljaandest on tuvastatud 26 korral, sellisel juhul oli doonoruudiste osakaal kõikidest teadetest 20–100% (keskmiselt 60%) (vt lisad 2 ja 3). Ühtlasi vastab see ka artikli pealkirjas esitatud küsimusele – Riia ajalehte pandi perioodil 1683–1701 arvestataval määral kokku Hamburgi/Altona lehtede uudiste põhjal, Riias loeti sealseid uudiseid. RN paigutub samasse muustrisse näiteks eespool mainitud Taani lehtedega, mis kasutasid 1660.–1670. aastatel doonoritena samuti ulatuslikult Hamburgi/Altona väljaandeid.⁵⁸

⁵⁸ P. Ries. *The Politics of Information in Seventeenth-century Scandinavia*, 237–253; H. Böning. *Geschichte der Hamburger und Altonaer Presse*, Bd. 1, 128.

Põhjasõja ühe avataktina blokeerisid Saksi väed 1700. aasta veebruarist maini Riia ja see muutus linna täielikuks piiramiseks augustist septembrini. 1701. aastal juulis sooritas Rootsi peavägi Riia all dessandi üle Daugava⁵⁹ ning sõjasündmuste kese nihkus järgnevateks aastateks linnast (ja Liivimaalt) kaugemale. Kahtlemata mõjutas sõda senist korrespondentsiedastust kasvõi Rootsi võimude poolt sisse seatud kohustusliku postisaadetiste avamise läbi Riias.⁶⁰ Samas ilmus näiteks märtsis RC-s Kuramaalt pärit uudis, mille kohaselt said passidega varustatud kirjad vabalt ja avamata liikuda Hamburgist Memeli (Klaipėda) kaudu Riiga ja vastupidi.⁶¹ Sõjaga muutus ka RN-i uudiste valik – hakati kajastama sellega seotud teateid.⁶² Uudiste ülekandmist RN-i õnnestus tuvastada veel 1700. ja 1701. aastal (lisa 3, read 43–45), kuid Põhjasõja-aegne uudisteedastus vajab siiski omaette põhjalikku tööd ning sestap jäävad need aastad ka siinse analüüsi ajaliseks ülempiiriks.

RIIA AJALEHE KOOSTAMINE POSTISÜSTEEMI RÜTMIS

Hamburgi/Altona ajalehtedes ilmunud uudiste ülekandumine RN-i on praeguste andmete põhjal fikseeritud niisiis aastatel 1683–1701. On joonistunud pilt, kuidas postiga jõudsid vähemalt 18 aasta jooksul regulaarselt kaks korda nädalas Riiga Hamburgi/Altona ajalehed. Postkontorist liikusid lehed privileegiga kindlustatud Prescheri ja hiljem Ruviuse kätte, kes nende põhjal rutiinselt koostasid RN-i järgmise numbriga, selle trükkida lasid ning seda levitasid-müüsid. Niisugune praktika kujunes välja juba Prescheri ametiajal. Suure tõenäosusega oli Prescher RN-i koostamise „võtme” leiutanud juba 1681. aastal, mil ta avaldas soovi saada Hamburgist tasuta kuni kahe loodi raskusi saadetisi. Kõigi kolme lehe mõõtmed vastasid oktaavformaadile, kuid maht oli pool poognat ehk 8 lk. Üks number kaalus 3–4 g,⁶³ ainuüksi kolme lehenumbri korraga pos-

59 Vt M. Laidre. Lõpu võidukas algus. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, 1995; Eesti ajalugu IV. Toim. M. Laur. Ilmamaa, Tartu, 2003, 24.

60 M. Laidre. Lõpu võidukas algus, 94–95.

61 *Memel / vom 17. Mart. Es wird dem Post-Amt in Hamburg hiemit hinterbracht / daß nunmehr alle und jede Brieffe aus Holland / Hamburg / Lübeck / und Teutschland / von Memel nach Riga / und von Riga nach Memel / mit Paßporten ohngebinder und obneröffnet frey passiren und repassiren.* RC nr 43, 26.03.1700.

62 Vt RN-i 1700. aasta jii aastakäigud: [https://brema.suub.uni-bremen.de/zeitungen17\(19.06.2021\)](https://brema.suub.uni-bremen.de/zeitungen17(19.06.2021)).

63 Siinkohal avaldan sügavat tänu ja lugupidamist Tõnis Türnale Rahvusarhiivist, kelle abil õnnestus läbi viia eksperiment ja fikseerida Rahvusarhiivis säilitatavate ER-i ja NM-i numbrite kaal (vt viide 39).

titamine jäi üsna napilt ühe loodi (u 12–13 g) piiresse (lisaks ehk ümbris või saateleht), mis sobib artikli alguses toodud Prescheri sooviga.

RN ilmus kuni 1686. aastani esmaspäeviti ja neljapäeviti, edasi kuni 1703. aastani pühapäeviti ja kolmapäeviti. 1704. aastast kuni lõpuni oli lehte võimalik osta taas esmaspäeviti ja neljapäeviti kella kümnest hommikul.⁶⁴ Varasem-hilisem ilmumisrütm kattub 1706. aastal ilmunud Paul Jacob Marpergeri ja Benjamin Schilleri teadetega,⁶⁵ mille kohaselt saabus Saksa post Riiga laupäeviti ja kolmapäeviti ning läks kõigis suundades välja esmaspäeviti ja neljapäeviti.⁶⁶ Vahepealne (1687–1703) pühapäevane ja kolmapäevane ilmumisaeg on samuti seotud postigraafikuga – 1688. aasta postirevisjonis esitatud kuupäevade põhjal on tuletatav, et välismaa (*ausl. Post*) või Saksa post saabus teisipäeviti ja laupäeviti.⁶⁷ Seega jäi piisavalt aega RN-i kokkupanemiseks (uudiste ümberkirjutamiseks), lehe trükkimiseks ja vajadusel edasisaatmiseks.

RN-i otsene seos postiühendusega kajastub ka lehes aeg-ajalt ilmunud, uudistest eraldi asetsevates n-ö joonealustes teadetes, kus informeeritakse postiühenduse häiretest.⁶⁸ Posti, eriti Lääne-Euroopa suunalt tulnud nn Saksa posti (*teutsche Post vms*)⁶⁹ hilinemise või puudumise põhjustena tuuakse aastaagadest tingitud halvad teeolud jms. Häiretele pööratakse kõrgendatud tähelepanu ja need fikseeritakse näiteks ka kellaajalise täpsusega – post pole saabunud kella neljaks pealelõunal (hiljem läks leht trükki?).⁷⁰ Tõdetakse ka Saksa posti mittesaabumist kolmel järjestikusel korral (s.o üle nädala pikkune katkestus) ja vabandatakse, et seetõttu ei ilmu leht lugejatele harjumuspärasel moel (harjumuspärase sisuga?).⁷¹

64 Vt *Denen Herren Liebhabern der Novellen dienet zur dienstlichen Nachricht / daß wegen jeziz Zustand der Zeit die Rigische Novellen, in den mit GOtt neu antretenden Neuen-Jahre allemahl künfftig Montags und Donnerstags nach 10. Uhren ausgegeben werden sollen / damit den Neueste allemahl mit darinnen kommen kan.* RN nr 104, 30.12.1703; K. Vanamölder. *Establishing...* 281, 286.

65 P. J. Marperger. *Schwedischer Kauffmann.* Wißmar, Leipzig, 1706, 359; B. Schiller. *Die Vornehmsten Europäischen Reisen.* Hamburg, 1706, 284.

66 *Die Posten in Riga kommen und gehen ab: Des Mittwoches kommt die Teutsche Post / bringet Brieffe von Franckreich / Engeland / Holland / Hamburg / Lübeck und gehet wieder ab des Donnerstags. Des Sonnabends kommt die Post abermahl / und bringet Brieffe wie zuvor / von Hamburg / Holland und Franckreich [...] und gehet am Montag Morgen wieder dahin ab.* Marperger, 359.

67 RA. Kanslikollegium, Estland och Livland samt inrikes, 1687–1695, vol. G 2 F:1, Kontrollören J Langes visitationsberättelser. Vt ka: Küng, E. ... mugavamaid teid, 23.

68 *Die Deutsche Post / ist ausser die Königsbergische / ausgeblieben.* RN nr 18, 02.03.1690, So; *Die Post ist nicht angelang[en] / [we]gen des schlimmen Weges.* RN nr 96, 29.11.1693, Mw; *Die Post ist noch nicht angelangen.* RN nr 78, 30.09.1694, So; *Die Teutsche Post ist noch nicht angelangt.* RN nr 102, 20.12.1696, So; *Die Teutsche Post ist noch nicht angelangt.* RN nr 8, 27.01.1697, Mw.

69 Vt ka: E. Küng. ... mugavamaid teid, 29.

70 *Die Deutsche Post ist heute nach Mittage umb 4 noch nicht angekommen.* RN nr 22; 18.03.1694, So.

71 *Wegen des schlimmen Weges und vielen auffgeschwollenen Wassers fehlen 3. Teutsche Posten / wolle also der geneigte Liebhaber excusiren, daß mit den Novellen demselben nicht nach Gebühr auffgewartet wird.* RN nr 32, 21.04.1695, So.

Kuidas ja millest aga pandi Riia lehe sisu kokku siis, kui normaalne uudisvoog oli katkenud? RN-i võrdlus Hamburgi/Altona ajalehtedega näitab, et üheks meetodiks oli võtta osa teateid lihtsalt viimasena Riiga saabunud NM-i, RC, ER-i numbrist (vt lisa 3 read 19–20, 22–23, 34–35). Ühte Hamburgi/Altona lehenumbrit kasutati sellisel juhul kaks korda – selle saabumise järgses RN-is ning sunnitud ka järgmis(ε)es, kuni uute värskete lehenumbrite saabumiseni. Kolme doonorväljaande paralleelne kasutamine tagas selleks piisava hulga uudiseid. Teiseks torkab silma, et just neil kordadel avaldas RN võrreldes „normaalse” uudisteedastusega ebatüüpilisi kohalikke teateid – näiteks Liivimaa kindral-kuberneri korralduse vms.⁷² Visuaalselt torkab samuti otsekohe silma, et neis numbrites on kasutatud suuremat kirja, täitmaks trükitehniliselt rohkem leheruumi.⁷³

Ajal, kui postiühenduses esines häireid, tekkis seega jalamaid probleeme, kuidas ja millega täita RN-i leheruum. Väljaandja informeeris tõrkest kohe lugejaid ning postiühenduse juba üle nädala pikkuse lünga korral vabandati. Meenutades ka doonorväljaannete järjestikust kasutamist, võib üpris kindlalt väita, et RN-i väljaandmine polnud mitte üksnes seotud, vaid oli otseselt sõltuv Hamburgi/Altona ajalehtede pidevast saabumisest. Hamburgis pandi kõige värskemad lehenumbriid teele ja kui need Riiga jõudsid, valmis nende uudiste põhjal operatiivselt RN. Ilmselt olid sõltuvusest (Saksa) postist teadlikud ka lehelugejad.

UUDISTEEDASTUSE KIIRUS

RN-i väljaandmine oli niisiis võimalik tänu funktsioneerivale postiühendusele Riia ja Hamburgi vahel. Rootsi riikliku postikorralduse sünniajaks loetakse 1636. aastat, väljaspoolse (Euroopa) postikorraldusega oli riik end sidunud juba 1620. aastal.⁷⁴ Riia oli Rootsi postisüsteemis oluline sõlmpunkt nii siseriiklikus plaanis kui ka välissuhtluse mõttes.⁷⁵ Neli aastat pärast linna Rootsi kätte minekut rajas keskvoim siia 1625. aastal postkontori, 1640. aastate lõpust tegutses Riias ülemereprovintside peapostmeister.⁷⁶ Riia enda korrespondentsi kõrval liikusid linna

72 RN nr 32, 21.04.1695, So.

73 Samas.

74 E. Küng. ... mugavamaid teid, 17.

75 E. Küng. ... mugavamaid teid, 22.

76 P. Pētersons. Riga als ein Knotenpunkt im schwedischen Post- und Verkehrssystem um die Ostsee im 17. Jahrhundert. – Der Westfälische Frieden von 1648 – Wende in der Geschichte des Ostseeraums für Prof. Dr. H. C. Herbert Ewe zum 80. Geburtstag. Hrsg. von H. Wernicke, H.-J. Hacker. (Greifswalder Historische Studien, 3). Verlag Dr. Kovač, Hamburg, 2001, 401–415, 403; E. Küng. ... mugavamaid teid, 22.

kaudu postisaadetised ka teistes suundades. Põhja jäid Rootsi ja Soome ning provintsi keskused Tallinn ja Narva.⁷⁷ Lääne suund ühendas Poola, Saksamaa ja Madalmaad. Kolmanda suunana olgu välja toodud ida: Riia kaudu toimus ka Moskva ühendus Lääne-Euroopaga.⁷⁸ Läände kulges tee läbi Kuramaa Memelisse (Klaipėda), edasi piki Läänemere rannikut Königsbergi, Danzigisse, Stettinisse (Szczecin), Stralsundi, Lübeckisse, jõudes viimaks Hamburgi (ja edasi Amsterdamini).⁷⁹ Königsbergist või Danzigist hargnes teine postitee Varssavi suunas, sealt Berliini, Viini ja Veneetsiasse.⁸⁰

Riia-Hamburgi trassi pikkuseks arvestati 18. sajandi alguses 190–192 (saksa) miili⁸¹ ehk umbes 1400 km (1 saksa miil = u 7,5 km).⁸² Seda ühendusteede kasutati peaaesjalikult kaubanduslikel eesmärkidel ning seetõttu opereeris seal mitme valitseja (nt Kuramaa hertsog, Brandenburgi-Preisi kuurvürst, Rootsi kuningas) ja keskuse (nt Danzig, Hamburg) postiteenistus.⁸³ 1632. aasta postikorralduses arvestati distantisi läbimiseks kuluvat 29½ päeva.⁸⁴ Hiljem kiirused kasvasid, näiteks arvestati 1646. aastal posti kiiruseks Riist Danzigisse (peaaegu poolele teele) u 6–7 päeva.⁸⁵

RN-i ja Hamburgi/Altona lehtede omavaheline seos võimaldab modelleerida uut ja täiendavat teavet kahe linna vahelise postiühenduse kiiruse kohta. Hamburgi/Altona ja Riia lehe ilmumiskuupäevad on teada, nende vahele jääv aeg kulub seega trükiste Hamburgist posti panekuks, Riiga toimetamiseks, uudiste ümberkirjutamiseks ja trükkimiseks. Lisade 2 ja 3 andmestikus on kokku u 80 päevades väljendatud uudiste

77 E. Küng. ... mugavamaid teid, 25.

78 E. Küng. Riia-Moskva postitüli Põhjasõja eelõhtul. – *Tuna*, 2006, 4, 12–24, 14–16.

79 P. Pěterson. Riga als ein Knotenpunkt, 404–407; B. Schiller. Die Vornehmsten Europäischen Reisen, 120–122.

80 Vrd P. Pěterson. Riga als ein Knotenpunkt, 404; Neu vermehrte Post-Charte durch ganz Deutschland nach Italien, Frankreich, Niederland, Preußen, Polen und Ungarn etc.: [gewidmet] Carolo Iosepho; Cum Privilegio Sacrae Caesareae ut et Reg. Mai. Polon. Postarum Seu Veredariorum Stationes Per Germaniam Et Provincias Adiacentes / von Ioh. Peter Nell ... sowol anfangs inventirt als anjetzo viel vermehrt, mit Fleis aber in Kupfer gebracht und verlegt von Iohann Baptist Homann. Nürnberg, 1714. https://collections.thulb.uni-jena.de/receive/HisBest_cbu_00026691 (19.06.2021).

81 B. Schiller. Distances Der vornehmsten Städte In Europa. – *Die Vornehmsten Europäischen Reisen*, 17; P. J. Marperger. Schwedischer Kaufmann, 359.

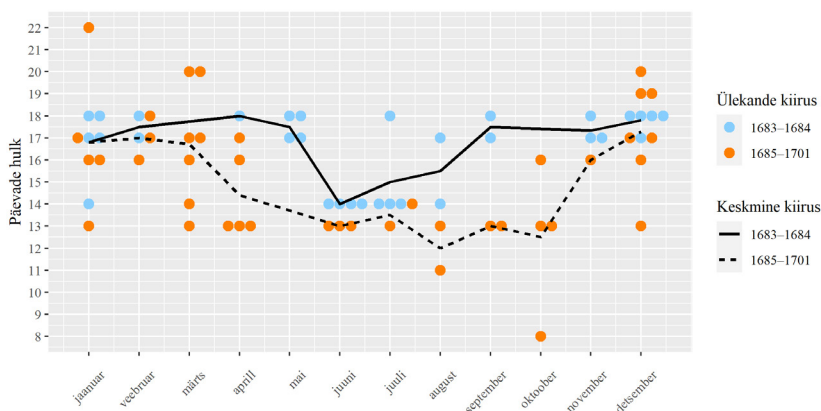
82 Võrdluseks: praegused kaardirakendused pakuvad umbes samal trasil (Hamburgist Riiga) distantiks u 1300 km, jättes Liepāja põike tegemata. Vt <https://www.distance.to/Riga/Hamburg> (19.06.2021).

83 G. Jensch. Das Postwesen in Livland zur Schwedenzeit: Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde zu Riga. Riga, 1934, 1–9; 4–6.

84 Postmeister Jacob Beckeri postikorralduse kava 1632: (RA) EAA f 957, n 2, s 438 l 1. Vt ka E. Küng. Kullerposti ja reisijateveo sisseseadmine Eesti- ja Liivimaa 17. sajandi esimesel poolel. – Läänemere provintside arenguperspektiivid Rootsi suurriigis 16/17. sajandil. Koost. E. Küng. (Eesti Ajalooarhiivi toimetised (Acta et commentationes archivi nationalis Estoniae), 8 (15).) Tartu, 2002, 205–238, 219.

85 P. Pěterson. Riga als ein Knotenpunkt, 405; G. Jensch. Das Postwesen in Livland zur Schwedenzeit, 4.

ülekannet. Andmestik on aga ebaühtlane juba seetõttu, et 1683.–1684. aasta puhul (novembrist 1683 kuni juulini 1684) on kasutatud kõiki säilinud RN-i numbreid. Järgnev periood kuni 1701. aastani on oluliselt pikem, kuid andmeid jällegi hõredamalt. Seega on võimalik teha vaid üldisi järeldusi. Järeldustest on välja jäetud need kuupäevad, kus RN-is on mainitud häireid postiühenduses (vt lisa 3).

Joonis 1. Uudiste liikumine Hamburgi/Altona lehtedest Riia ajalehte 1683–1701 kuude kaupa, ülekande kiirus päevades. Joonis: Krister Kruusmaa

Ehkki kahe andmegrupi moodustamise printsiip on erinev, võib keskmiste kiiruste arvestuses märgata sarnasust: keskmiselt kulus Hamburgi/Altona väljaandeks ilmunud uudistel RN-is avaldatud saamiseks kogu perioodi jooksul sõltuvalt aastaegadest 14–17 päeva. Suuremad kõikumised esinesid talvel ja kevadtalvel (13–20 päeva), stabiilseimaks perioodiks oli arusaadavatel põhjustel suvi ja varasügis (13–17 päeva). Võimalik, et 17. sajandi lõpukümnendil ühenduskiirus üldiselt tõusis (13–14 päeva), kuid selle kontrollimiseks on kindlasti vaja täiendavaid andmeid. Niisamuti vajab selgitamist Põhjasõja ajal (1700–1701) ülekandekiiruse silmatorkav lühenemine, mis ka tollal kehtinud Rootsi kalendri üht lisanduvat päeva arvestades on silmatorkav (joonisel: 11 päeva augustis, 8 päeva oktoobris).

Teades, et Riia leht anti välja postipäevajärgsel päeval (jättes vajadusel vahele ka pühapäeva), siis ilmselt kulus n-ö puhtale Hamburgi ja Riia vahelisele postiedastusele 1–2 päeva vähem – sõltuvalt aastaajast keskmiselt u 12–15 päeva. Niisugune kiirus tundub sobivat arvestusega, et 1720. aastal kulus postil u 900 km pikkuse Hamburgi ja Stockholmi vahelise maismaateekonna läbimiseks 6–7 päeva ning Riiaist üle Ingerimaa ja Lõuna-Soome liikus post Ahvenamaa kaudu Stockholmi 1688.

aastal 20–30 päevaga.⁸⁶ Kirja saatmine Riist Stockholmi Hamburgi kaudu oli sellest kindlasti kiirem.

RIIA AJALEHT JA VARAUUSAEGNE KOMMUNIKATSIOONIVÕRGUSTIK

Lõpetuseks vaatlen, kust pärinesid RN-is avaldatud teated. Meenutagem siinkohal, et uudise pealkirjas märgitud toponüüm tähendas eelkõige korrespondentskohta ega pruukinud sündmuse toimumispaigaga seotud olla. Seega kõnelevad teadete tiitlid pigem uudistekaubanduse toime- mehhanismidest. Samas seisid pealkirjade toponüümid RN-i lugejatel pidevalt silme ees, aidates niiviisi kujundada isiklikke mõttekaarte või tuttavat sündmusruumi. Näitena kasutan RN-i 1683. ja 1684. aasta säilinud numbrite uudiseid (lisa 2). Arvestusest jätsin välja geograafiliselt täpsemalt lokaliseerimata teated, kus piirduti kas piirkonnaga või kasutati pealkirjana tsiteeritavaid dokumente.⁸⁷ Nende hulk jäi alla 1% uudiste koguarvust. Küllalt sageli esinevat toponüümi *Nieder-Elbe* tõlgendasin vastavalt Zedleri leksikonile Hamburgina.⁸⁸

1683. ja 1684. aastal pakkus Euroopas pinevust ja kõneainet Türgi sõda (1667–1700), mille käigus osmanid piirasid 1683. aastal Viini. Selle kõrval toimus ka lühiajaliselt nn reunioonisõda (1683–1684), mille käigus Prantsuse väed piirasid ja vallutasid 1684. aastal Luksemburgi. Nime- tatud sündmused moodustasid neil aastail ühel või teisel viisil ka RN-i uudisvoo põhiainese.

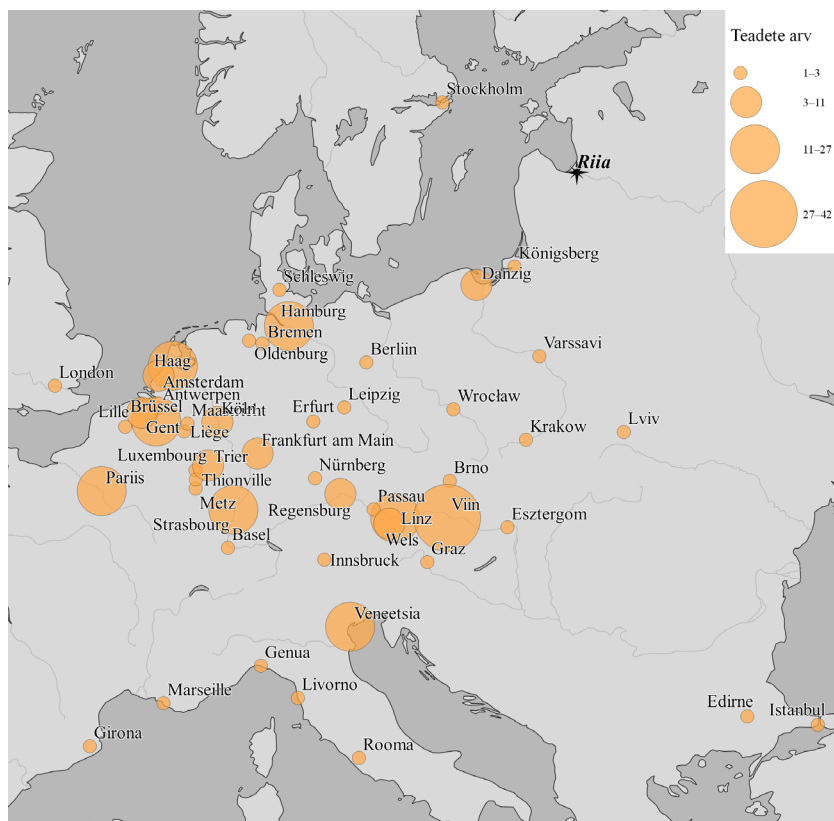
Jooniselt 2 on näha, et suure osa teadete pealkirjad pärinevad paikadest Põhja-Itaalia (Veneetsia), Saksa alade ja Madalmaade (Antwerpen, Amsterdam) teljel. Tegu on olulise varauusaegset Euroopat läbinud kauba- ja postiteede koridoriga, mille äärde jäävates keskustes loodi ja edastati aktiivselt uudiseid juba 16. sajandist peale.⁸⁹

86 Ö. Simonson. The Swedish Empire and Postal Communications: Speed and Time in the Swedish Post Office, c. 1680–1720. – Connecting the Baltic Area: The Swedish Postal System in the Seventeenth Century, 49–98, 72–75.

87 Nt *Auß Schwaben*. – RN nr 1, 03.01.1684, Do; *Nieder-Rheinstrohm*. – RN nr 52, 30.06.1684, Mo; *Aus Francken*. – RN nr 58, 21.07.1684, Mo; või: *Copia eines Brieffes/ welchen der Bapst an den Hn. Grafen von Stahrenberg abgeben lasen*. – RN nr 104, 27.12.1683, Do; *EXTRACT des GENERAL-PERDONS, welchen Ihre Käyserl. Mayst. allen Ungarischen Rebellen anbietet*. RN nr 13, 14.02.1684, Do; *Wahrhafte und Erschreckliche Geschicht/ so sich unlängst zwischen einer Adelichen/ Gottesfürchtigen Frauen/ und einem Gespenst...* – RN nr 31, 17.04.1684, Do.

88 *Nieder-Elbe bedeutet meistentheils Hamburg, wenn man in den gedruckten Zeitungen keine Stadt nennen will*. J. H. Zedler. Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaftten und Künste 1731–1754, v 707. <https://www.zedler-lexikon.de> (12.06.2021).

89 N. Schobesberger. Mapping the *Fuggerzeitungen*: The Geographical Issues of an Information Network. – News Networks in Early Modern Europe, 223–234; B. Dooley.

Joonis 2. Rigische Novellenis avaldatud uudiste korrespondentskohad 1683. ja 1684. aastakäikude põhjal. Joonis: Krister Kruusmaa

Kõrvutades Hamburgi/Altona lehtedest pärit uudiseid aga nende RN-i teadetega, mille päritolu pole siiani selge, ilmneb, et NM-ist, RC-st, ER-ist ei võetud teateid näiteks sellistest olulistest korrespondentskeskustest nagu Königsberg, Danzig ja Berliin, samuti Varssavi. Tähelepanuväärselt paiknevad need linnad Königsbergist või Danzigist hargnenud, Berliini ja lõunasse suunduval postitrassil.⁹⁰ Samas on loogiline, et näiteks Danzigi või Königsbergiga pealkirjastatud teate Hamburgi kaudu Riiga peegeldamine mõjuks „kauplemisena korstna kaudu” ja uudisväärts kahaneks ajas oluliselt. Kas aga nende uudiste päritolu tagant tasuks otsida näiteks doonoritena Königsbergi või Danzigi ajalehte, näitab edasine uurimine – ka kolme Hamburgi/Altona lehe samaaegse kasutamise korral ei täidetud RN-i täielikult uudistega sealt. Kusagil on ilmselt peidus veel neljaski allikas, neljas ajaleht.

International News Flows in the Seventeenth Century. – News Networks in Early Modern Europe, 158–177; W. Behringer. Im Zeichen des Merkur, 412–423.

⁹⁰ Neu vermehrte Post-Charte.

PERIFEERIA?

Uudistevaliku ja -kohtade põhjal oli Rigische Novellen seega tüüpiline 17. sajandi ajaleht, mis edastas Riias teateid sündmustest, mida jälgiti ajalehtede vahendusel ka mujal. Riia (ja selle ajalehte) on varauusaegses kommunikatsioonivõrgustikus käsitletud Hamburgi mõjusfääris oleva perifeeriana.⁹¹ Siinne artikkel näib kinnitavat seda väidet. Samas tasub küsida, kas perifeeria on siiski ühemõtteliselt selge hinnang. Milles väljendub perifeersus ja milline on piirkond, mida võiks kirjeldada keskusena?

Valgustuseelsed trükitud ajalehed olid eelkõige (kauba)linnakultuuri fenomen – lehtede lugejad ja kirjutajad asusid valdavalt kauba- ehk postiteedeäärsetes keskustes.⁹² Rootsi Läänemere-provintside keskused pole selles mõttes erand. 17. sajandiks olid umbes neli sajandit eksisteerinud linlaste laialdased kaubandus- ja kultuurisidemed ning ühine (saksa) keel, mis sidus siinsed linnad tihedalt teiste Läänemere-äärsete ja kaugemategi keskustega ühtseks ruumiks. Uudistekaubandus ja ajalehtede trükkimine olid vaid üks järjekordne kihistus selles. Vahest tasuks ka RN-i sõltuvuslikku seost Hamburgi/Altona väljaannetega vaadelda kui tõendit ühtsest semiosfäärist ja mitte asetada seda keskuse-ääremaa skaalale. Semiosfäärile on muu hulgas iseloomulik sisemine mitmekesisus ja ebasünkroonsus – „reaalses kultuurikoes pole ebasünkroonsus mitte juhuslik hälve, vaid seaduspärane nähtus”.⁹³ RN-i püsiv sõltuvus Hamburgi/Altona lehtedest oleks esmapilgul justkui kindel tunnus perifeersusest – võimetusest täita leheruumi „oma” uudistega. Tõepoolest – kuni 17. sajandi lõpuni ei avaldanud RN peaaegu üldse teateid lähiarealist või Riia endast, mis on samas aga kõigiti kooskõlas omaaegse uudistekaubanduse üldiste printsiipidega. Valgustuseelne ajaleht oli uudiskandja, mille funktsiooniks on vahendada/müüa teateid mujal toimuvast, kohalik uudisteedastus toimus suuliselt.⁹⁴

Maismaa postisüsteemis ja infoedastuses oli Riia Läänemere ranniku kaguosa olulisim sõlmpunkt, mis oli püsiühenduses Saksa ja Poola aladega ning mis vahendas saadetisi (infot) põhja (Liivi-, Eesti- ja Ingerimaa, Soome, Rootsi), itta (Venemaa) ja sealt tagasi. Jaotuspunktina Riiale alternatiivi polnud, seega võiks seda linna Joad Raymondi vaimus

91 H. Droste. Das Geschäft mit Nachrichten, 99–102.

92 Vt nt J. Weber. Straßburg 1605: Die Geburt der Zeitung; W. Behringer. Im Zeichen des Merkur.

93 J. Lotman. Semiosfäärist. Koost. Kajar Pruul. Vagabund 1999, 9–35, 23.

94 H. Böning. Periodische Presse: Kommunikation und Aufklärung. Hamburg und Altona als Beispiel. (Presse und Geschichte – Neue Beiträge, 6), Edition lumière, Bremen, 2002, 150–151.

käsitleda ühe strateegilise (ja mitte perifeerse) sõlmpunktina globaalses Euroopa infovõrgustikus, mis ühtlasi hoidis seda funktsioneerimas.⁹⁵ 17. sajandi lõpuks oli Riia postühendus lääne suunal niivõrd stabiilne, et sellele tuginedes oli võimalik püsivalt toita RN-i uudisvoogu kõige värskemate teadetega mõjukate Hamburgi/Altona ajalehete abil. 17. sajandil oli kiiruse etaloniks maismaal kappav hobune, kellel postiratsanik läbis etappideks jaotatud postiliini. Seega tulebki Rigische Novelleni 1681. aasta 35. numbri päises⁹⁶ kujutatud kannuste ja piitsaga varustatud, kirja ulatavat figuuri võtta just saabunud postikullerina, kes toob kõige värskemaid uudiseid (illustratsioon 1). „Lai maailma” teadete järjepidevale operatiivsele edastamisele alternatiivi kiiruses, perioodilisuses ja ühenduse stabiilsuses talle ei olnud.

Illustratsioon 1. Postikuller Rigische Novelleni päises (RN nr 35, 23.05.1681)⁹⁷

Kui võtta perifeersuse tunnuseks geograafiline kaugus või lähedus, siis kuidas suhtuda näiteks Taani ajalehtedesse, mille sisu täideti RN-iga sarnasel viisil Hamburgi lehtedest? Meenutada tasub, et enne 1680. aastat ei trükitud Riias teadaolevalt samuti oma lehte. Selleks puudus vajadus, sest mitte kuigi kaugel asuva Königsbergi väljaanne täitis siin ilmselt turuniši. Selle levitamise keeld 1680. aasta mais oli tekitanud sama aasta oktoobriks infosulu, mida asuski täitma novembris Prescheri poolt käivitatud väljaanne.⁹⁸ Viis kuud hiljem, 1681. aasta märtsis sai sellest RN, mis peagi ammutas märkimisväärse osa oma sisust kõige operatiivsemal

95 J. Raymond. News Networks: Putting the “News” and “Networks” Back in. – News Networks in Early Modern Europe, 102–129; 125–128.

96 RN nr 35, 23.05.1681.

97 Eestis ilmunud saksa-, vene- ja muukeelne perioodika 1675–1940. Koost. E. Annus. (Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia, 5). Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, Tallinn, 1993, 229.

98 K. Vanamölder. Kommunikatsiooniväli, 182.

viisil otse Hamburgist. Suure tõenäosusega teadsid Riia lugejad, mil viisil lehte kokku pandi. Ühest küljest polnud neil lugejaina alternatiive – välismaiste lehtede levitamine Riias oli keelatud. Teisest küljest olid RN-i väljaandjad leiutanud travmeelse lahenduse – kompromissi tsensuuri ja aktuaalsete teadete pideva edastamise vahel. Riia lehte anti välja 29 aastat – kuidas seda fenomeni nõudluseta selgitada?

Põhjasõja puhkedes asus leht kohalikus areaalis toimuvaid sõjasündmusi kajastama, andes sel viisil ilmselt ka oma panuse Euroopa infovõrgustikku. Rootsi suurriigi Läänemere-provintsid polnud näiteks 1700. aasta Riia piiramise või Narva lahingu ajal rohkem perifeeria kui mõni Ungari või Serbia linnake või koguni Viin ise Türgi sõjas, kust saadeti pidevalt lahinguteateid Euroopa uudisteringlusse. Siinsete teadete jõudmist varauusaegsesse uudisvõrgustikku ja ajalehtedesse pole uuritud ei Põhjasõja ega ka eelnenud perioodi kohta. Samas on juba põgusal vaatlusel selge, et Hamburgi lehtedes ilmusid pea igas numbris teiste sõjateadetega sarnase, otse reportaažliku üksikasjalikkusega koostatud teated Riia piiramisest jt sündmustest.⁹⁹

Teema vajab kahtlemata edasist uurimist, mida on võimalik teostada tänapäevase digitaalse andmeanalüüsi ja -haldusega. Ehk lõppes perifeersus siiski pigem ajal, kui Riiani ulatus 17. sajandi postivõrgustiku „püsiühendus”. Rigische Novellen (ja sellel põhinev Tallinna ajaleht) sümboliseerib ja ühtaegu kujutab endast kummardust aastast aastasse funktsioneerivale postivõrgustikule.

KOKKUVÕTE

Artikli eesmärk oli anda ülevaade sellest, kas ja kuidas Hamburgis/Altonas 17. sajandi lõpul ilmunud ajalehed mõjutasid oma uudistevalikuga Riia ajalehe Rigische Novellen (1681–1710) sisu. Selleks teostasin ulatusliku uudiste võrdluse (80 lehenumbrit, 710 uudist) perioodist 1683–1701, kust on säilinud piisaval hulgal võrdluseks vajalikke lehenumbreid ning uudiste edastamine toimus rahuaegsetes tingimustes (seetõttu piirdusingi vaid Põhjasõja esimese kahe aastaga).

Selgus, et Hamburgi/Altona lehtede – Nordischer Mercurius, Relations-Courier ja Europäische Relation – mõju Rigische Novelleni

99 Nt *Aus dem Lager vor Riga / vom 3 Mart. Nachdem der Obriste Patkul mit denen Commandirten vor einigen Tagen wieder zurück gekommen / ist der General Flemming darauff mitt 2000 Reutern und Dragounen witer in Liefßland gegangen / dessen Zurückkunft vermuthet man ebistens / alsdann von dessen Expedition uz vernehmen syn wird [...]*. RC nr 37, 16.03.1700.

sisule on püsiv ja ulatuslik. Aastatel 1683–1684 moodustavad neist pärit uudised 41,8% kõikidest teadetest, 1685.–1701. aastani 33%. Ühe lehenumbri teadete ülekanne samaaegselt kolmest doonorväljaandest õnnestus tuvastada 10 korral, sellisel juhul moodustas doonoruudiste osakaal 55–90% (keskmiselt 72,5%) Riia lehe ühe numbri kõikidest teadetest. Uudiste pärinemine kahest samaaegsest väljaandest on tuvastatud 26 korral, sellisel juhul oli doonoruudiste osakaal kõikidest teadetest 20–100% (keskmiselt 60%).

Nii joonistub välja, et post tõi vähemalt 18 aasta jooksul regulaarselt kaks korda nädalas Riiga Hamburgi/Altona ajalehti. Postkontorist liikusid lehed privileegiga kindlustatud väljaandjate kätte, kes nende põhjal rutiinselt koostasid Rigische Novelleni järgmise numbri, selle trükkida lasid ning seda levitasid-müüsid. Seesugune praktika kujunes ilmselt välja juba 1681. aastal, mida tõendab väljaandja Christoph Presheri supliigis kuninglikule majasteedile väljendatud soov saada Hamburgist tasuta postisaadetisi.

Rigische Novelleni väljaandmine sõltus otseselt värskete Hamburgi/Altona ajalehtede Riiga saabumisest, mis võimaldab teha täpsususi ka linnadevahelise postiühenduse kiiruse kohta. Sõltuvalt aastaajast kulus postiühendusele keskmiselt 12–15 päeva, mis on ilmselt optimaalne aeg, tagamaks aktuaalsete teadete regulaarset kandumist lehest lehte. Riias loeti ajalehest seega suures osas Hamburgi/Altona uudiseid. See fakt paigutab Rigische Novelleni samasse ritta näiteks Taani lehtedega, mis samuti kasutasid doonoritena neid väljaandeid.

Tänuavaldus

Täna head sõpra, *stud. hist.* Krister Kruusmaad, L'Université Paris Sciences & Lettres, Ecole nationale des chartes'i digihumanitaaria magistranti, kelle loodud on siinse artikli joonised.

WHICH NEWSPAPERS WERE READ IN
RIGA AT THE END OF THE SWEDISH
PERIOD? THE IMPACT OF HAMBURG/
ALTONA NEWSPAPERS ON THE
CONTENT OF RIGISCHE NOVELLEN
1681–1701

Kaarel Vanamölder

The investigation of Early Modern periodical printed newspapers in German in the centres of the overseas provinces of Sweden – Riga, Tallinn and Narva – has not been very active, with new information added only gradually. Newspapers have traditionally been viewed separately from each other, and mainly by listing the extant issues.

The purpose of this article is to examine whether the news published in the newspapers of Hamburg/Altona at the end of the 17th century had an effect on the contents of the Riga newspaper *Rigische Novellen* (1681–1710). It was clearly a newspaper controlled by the central authority: the monopoly position of editor was confirmed by royal privilege. According to this, only the editor was entitled to receive, print and sell foreign newspapers free of charge, while being responsible for the control of content. The newspaper was therefore a sign and a result of the intervention of the central authority in the news trade in Riga at the time when, in May 1680, a royal order prohibited all existing publishing practices in the city and, in particular, the sale of the Königsberg newspaper.

A large-scale comparison of news was performed (80 issues, 710 news items) for the period 1683–1701, which contained a sufficient number of newspaper issues (published under peacetime conditions). This is why only the first two years of the Great Northern War were included.

The comparison revealed that the Hamburg/Altona newspapers *Nordischer Mercurius*, *Reltions-Courier* and *Europäische Relations* had a continuous and extensive effect on the contents of *Rigische Novellen*. News from the former newspapers amounted to 41.8% of all the news in the 1683–1684 issues and 33% in the 1685–1701 issues. Direct copying of news from the three ‘donor issues’ into one issue was ascertained in 10 instances; on these occasions the proportion of ‘donor news’ amounted to 55–90% (72.5% on average) of all the news in the Riga newspaper. News originating from two simultaneous issues were discovered in 26

instances; on these occasions the proportion of donor news was 20–100% (60% on average).

This shows us how the postal service regularly delivered newspapers from Hamburg/Altona to Riga twice a week for at least 18 years. The newspapers were then sent from the postal office to privileged newspaper publishers who routinely used them to compile, print and distribute/sell the next issue of *Rigische Novellen*. Such a practice had evidently developed by 1681, which can be asserted by the petition of publisher Christoph Persher to the king concerning the right for free postal consignments from Hamburg.

The publishing of *Rigische Novellen* depended directly on the inflow of fresh newspapers from Hamburg/Altona to Riga. This allows us to draw some conclusions about the speed of postal connections between the cities. On average, the postal delivery took 12–15 days depending on the season, probably the optimum time to ensure the regular transfer of news between newspapers. Therefore, the Riga newspaper mainly contained news from Hamburg/Altona, which allows us to group *Rigische Novellen* together with Danish newspapers that also used the same newspapers as donors.

As regards the news and their correspondents, *Rigische Novellen* was a typical 17th-century newspaper, bringing to Riga reports of events that were also followed through newspapers elsewhere.

Riga (and its newspaper) has been treated as peripheral in Hamburg's sphere of influence by the early communication network. The article seems to prove that claim. It is worth asking, however, whether the periphery is an unequivocally clear assessment? What is the periphery, and what is the region that could be described as the centre? How do we measure it? Perhaps, however, the periphery ended rather at the moment when the 'fixed' connection of the 17th-century postal network arrived in Riga. *Rigische Novellen* symbolises and simultaneously represents an obeisance to the functioning postal network.

LISA I. AJALEHTEDE RIGISCHE
NOVELLEN, NORDISCHER
MERCURIUS, RELATIONS-COURIER JA
EUROPÄISCHE RELATION SÄILINUD
NUMBRID 1681–1710

	RIGISCHE NOVELLEN	NORDISCHER MERCURIUS	RELATIONS- COURIER	EUROPÄISCHE RELATION
1681	12	1	–	–
1682	10	–	2	–
1683	10	18	25	104
1684	25	22	101	105
1685	1	106	102	228
1686	4	3	5	65
1687	6	37	101	111
1688	5	104	110	125
1689	1	112	113	182
1690	32	149	100	250
1691	49	74	110	218
1692	59	2	94	13
1693	40	30	40	92
1694	39	86	98	66
1695	17	10	94	103
1696	26	–	40	215
1697	102	–	2	96
1698	24	79	10	9
1699	17	1	142	8
1700	7	–	106	–
1701	7	–	97	94
1702	9	1	25	90

	RIGISCHE NOVELLEN	NORDISCHER MERCURIUS	RELATIONS- COURIER	EUROPÄISCHE RELATION
1703	6	17	–	31
1704	70	–	88	
1705	67	–	96	
1706	91	–	98	
1707	103	–	–	
1708	3	1	1	
1709	2	1	5	
1710	3	2	1	
Kokku	847	856	1806	2205

Allikas: <https://brema.suub.uni-bremen.de/zeitungen17> (19.06.2021)

LISA 2. UUDISTE ÜLEKANNE
HAMBURGI/ALTONA AJALEHTEDEST
RIGISCHE NOVELLENI 1683. JA 1684. AASTA
SÄILINUD NUMBRITE PÕHJAL

RN – Rigische Novellen, RC – Relations Courier, NM – Nordischer Mercurius, ER – Europäische Relation
Do (Donnerstag) – neljapäev, Mo (Montag) – esmaspäev

JRK	RIIA		HAMBURG/ALTONA		
	LEHT, NR, ILMUMISE KUU- JA NÄDALAPÄEV	UUDISEID ÜHES RN-I NUMBRIS	HAMBURGI/ ALTONA LEHTEDEST PÄRIT UUDISED JA NENDE OSAKAAL RN-IS	LEHT, NR, ILMUMISKUUPÄEV	ÜLEKANDE KIIRUS PÄEVADES
1	RN nr 92, 15.11.1683, Do	8	5 (62,5%)	RC nr 87, 30.10.1683 ER nr 87, 30.10.1683	17
2	RN nr 93, 19.11.1683, Mo	8	3 (37,5%)	RC nr 88, 02.11.1683 ER nr 88, 02.11.1683	18
3	RN nr 94, 22.11.1683, Do	8	4 (50%)	RC nr 89, 06.11.1683 ER nr 89, 06.11.1683	17
4	RN nr 98, 06.12.1683, Do	8	—*		
5	RN nr 100, 13.12.1683, Do	8	5 (62,5%)	RC nr 95, 27.11.1683 ER nr 95, 27.11.1683	18
6	RN nr 101, 17.12.1683, Mo	7	2 (28,6%)	RC nr 96, 30.11.1683	18
7	RN nr 102, 20.12.1683, Do	6	—**		
8	RN nr 103, 24.12.1683, Mo	9	2 (22,2%)	ER nr 98, 07.12.1683	18
9	RN nr 104, 27.12.1683, Do	10	2 (20%)	ER nr 99, 11.12.1683	17
10	RN nr 105, 31.12.1683, Mo	8	1 (12,5%)	ER nr 100, 14.12.1683	18
11	RN nr 1, 03.01.1684, Do	11	3 (27,3%)	NM nr 101, 18.12.1683	17
12	RN nr 6, 21.01.1684, Mo	9	6 (66,7%)	RC nr 2, 04.01.1684 ER nr 2, 04.01.1684	18
13	RN nr 7, 24.01.1684, Do	6	4 (66,7%)	RC nr 3, 08.01.1684 ER nr 3, 08.01.1684	17
14	RN nr 8, 28.01.1684, Mo	9	7 (77,8%)	RC nr 4, 11.01.1684 NM nr 4, 11.01.1684 ER nr 4, 11.01.1684	18
15	RN nr 9, 31.01.1684, Do	10	6 (60%)	RC nr 5, 15.01.1684 NM nr 6, 18.01.1684 ER nr 5, 15.01.1684	14, 17
16	RN nr 13, 14.02.1684, Do	6	5 (83,3%)	RC nr 9, 29.01.1684 ER nr 9, 29.01.1684	17

JRK	RIIA		HAMBURG/ALTONA		
	LEHT, NR, ILMUMISE KUU- JA NÄDALAPÄEV	UUDISEID ÜHES RN-I NUMBRIS	HAMBURGI/ ALTONA LEHTEDEST PÄRIT UUDISED JA NENDE OSAKAAL RN-IS	LEHT, NR, ILMUMISKUUPÄEV	ÜLEKANDE KIIRUS PÄEVADES
17	RN nr 14, 18.02.1684, Mo	8	4 (50%)	RC nr 10, 01.02.1684 ER nr 10, 01.02.1684	18
18	RN nr 30, 14.04.1684, Mo	8	4 (50%)	RC nr 26, 28.03.1684 ER nr 26, 28.03.1684	18
19	RN nr 31, 17.04.1684, Do	8	7 (87,5%)	RC nr 26, 28.03.1684 NM nr 26, 28.03.1684 ER nr 26, 28.03.1684	21
20	RN nr 35, 01.05.1684, Do	9	2 (22,2%)	RC nr 31, 15.04.1684	17
21	RN nr 38, 12.05.1684, Mo	9	5 (55,6%)	RC nr 34, 25.04.1684 ER nr 34, 25.04.1684	18
22	RN nr 42, 26.05.1684, Mo	8	3 (37,5%)	RC nr 38, 09.05.1684 ER nr 38, 09.05.1684	18
23	RN nr 43, 29.05.1684, Do	10	5 (50%)	RC nr 39, 13.05.1684 ER nr 39, 13.05.1684	17
24	RN nr 44, 02.06.1684, Mo	7	5 (71,4%)	RC nr 41, 20.05.1684 NM nr 40, 16.05.1684	14, 18
25	RN nr 47, 12.06.1684, Do	10	8 (80%)	RC nr 44, 30.05.1684 ER nr 44, 30.05.1684 NM nr 44, 30.05.1684	14
26	RN nr 50, 23.06.1684, Mo	5	2 (40%)	RC nr 47, 10.06.1684	14
27	RN nr 52, 30.06.1684, Mo	15	3 (20%)	RC nr 49, 17.06.1684 ER nr 49, 17.06.1684	14
28	RN nr 53, 03.07.1684, Do	10	1 (10%)	RC nr 50, 20.06.1684	14
29	RN nr 58, 21.07.1684, Mo	9	1 (11,1%)	RC nr 54, 04.07.1684	18
30	RN nr 59, 24.07.1684, Do	11	5 (45,5%)	RC nr 56, 11.07.1684	14
31	RN nr 61, 31.07.1684, Do	10	7 (70%)	RC nr 58, 18.07.1684	14
32	RN nr 62, 04.08.1684, Do	8	1 (12,5%)	RC nr 59, 22.07.1684	14
33	RN nr 65, 14.08.1684, Do***	2	1 (50%)	RC nr 61, 29.07.1684	17
34	RN nr 70, 01.09.1684, Mo	9	1 (11,1%)	RC nr 66, 15.08.1684	18
35	RN nr 71, 04.09.1684, Mo	12	5 (41,7%)	RC nr 67, 19.08.1684	17
	Kokku	299	125 (41,8%)		

* RC, ER, NM (nr 93, 20.11.1683) puuduvad

** RC, ER, NM (nr 97, 03.12.1683) puuduvad

*** Lehenumber on säilinud poolikuna

LISA 3. UUDISTE ÜLEKANNE
HAMBURGI/ALTONA AJALEHTEDEST
RIGISCHE NOVELLENI AASTATEL 1685–1701,
PISTELINE KONTROLL

RN – Rigische Novellen, RC – Relations Courier, NM – Nordischer Mercurius, ER – Europäische Relation
Do (Donnerstag) – neljapäev, Mw (Mittwoch) – kolmapäev, So (Sonntag) – pühapäev

JRK	RIIA	HAMBURG/ALTONA			
	LEHT, NR, ILMUMISE KUU- JA NÄDALAPÄEV	UUDISEID ÜHES RN-I NUMBRIS	HAMBURGI/ ALTONA LEHTEDEST PÄRIT UUDISED JA NENDE OSAKAAL RN-IS	LEHT, NR, ILMUMISKUUPÄEV	ÜLEKANDE KIIRUS PÄEVADES
1	RN nr 7, 22.01.1685, Do	12	5 (41,7%)	RC nr 2, 06.01.1685 NM nr 2, 06.01.1685	17
2	RN nr 25, 29.03.1686, Mo	11	4 (36,7%)	ER nr 22, 16.03.1686	14
3	RN nr 22, 16.03.1687, Mw	8	1 (12,5%)	RC nr 34, 01.03.1687	16
4	RN nr 28, 06.04.1687, Mw	14	2 (14,3%)	RC nr 46, 22.03.1687	16
5	RN nr 97, 02.12.1688, So	12	3 (25%)	RC nr 183, 16.11.1688 NM nr 182, 16.11.1688	17
6	RN nr 104, 29.12.1689, Mw	8	1 (12,5%)	NM nr 197, 13.12.1689	17
7	RN nr 16, 22.02.1690, So	7	1 (14,3%)	RC nr 22, 07.02.1690	16
8	RN nr 25, 29.03.1691 So	8	2 (25%)	RC nr 41, 13.03.1691 NM nr 43, 17.03.1691	17, 13
9	RN nr 32, 22.04.1691, Mw	9	9 (100%)	RC nr 57, 10.04.1691 ER nr 28, 10.04.1691	13
10	RN nr 50, 24.06.1691, Mw	6	4 (66,7%)	RC nr 90, 12.06.1691 NM nr 91, 12.06.1691	13
11	RN nr 56, 15.07.1691, Mw	11	10 (90,9%)	RC nr 102, 03.07.1691 NM nr 103, 03.07.1691 ER nr 48, 02.07.1691	14, 13
12	RN nr 69, 30.08.1691, So	6	2 (33,3%)	NM nr 129, 18.08.1691 ER nr 61, 18.08.1691	13
13	RN nr 85, 25.10.1691, So	7	3 (42,9%)	RC nr 160, 13.10.1691	13
14	RN nr 103, 27.12.1691, So	9	3 (33,3%)	RC nr 196, 15.12.1691	13
15	RN nr 25, 27.03.1692, So	4	3 (75%)	RC nr 39, 08.03.1691	20
16	RN nr 59, 24.07.1692, So	8	4 (50%)	RC nr 108, 12.07.1691	13

JRK	RIIA		HAMBURG/ALTONA		
	LEHT, NR, ILMUMISE KUU- JA NÄDALAPÄEV	UUDISEID ÜHES RN-I NUMBRIS	HAMBURGI/ ALTONA LEHTEDEST PÄRIT UUDISED JA NENDE OSAKAAL RN-IS	LEHT, NR, ILMUMISKUUPÄEV	
				ÜLEKANDE KIIRUS PÄEVADES	
17	RN nr 30, 12.04.1693, Mw	5	4 (80%)	RC nr 52, 31.03.1693 NM nr 52, 31.03.1693	13
18	RN nr 96, 29.II.1693, Mw*	10	1 (10%)	ER nr 89, 10.II.1693	20*
19	RN nr 21, 14.03.1694, Mw	9	5 (55,6%)	RC nr 31, 23.02.1694 RC nr 33, 27.02.1694 NM nr 17, 27.02.1694 ER nr 17, 27.02.1694	20, 15
20	RN nr 22, 18.03.1694, So*	5	1 (20%)	RC nr 31, 23.02.1694	24*
21	RN nr 33, 25.04.1694, Mw	7	3 (42,3%)	RC nr 58, 13.04.1694 NM nr 30, 13.04.1694	13
22	RN nr 77, 26.09.1694, Mw	13	5 (38,5%)	RC nr 144, 14.09.1694 NM nr 74, 14.09.1694	13
23	RN nr 78, 30.09.1694, So*	13	5 (38,5%)	RC nr 144, 14.09.1694 NM nr 74, 14.09.1694	17*
24	RN nr 79, 03.10.1694, Mw	8	1 (12,5%)	NM nr 75, 18.09.1694	16
25	RN nr 99, 12.12.1694, Mw	12	8 (66,7%)	RC nr 184, 23.II.1694 NM nr 94, 23.II.1694	20
26	RN nr 9, 30.01.1695, Mw	11	2 (18,2%)	RC nr 9, 15.01.1695	16
27	RN nr 87, 30.10.1695, Mw	12	3 (25%)	RC nr 165, 18.10.1695 ER nr 81, 18.10.1695	13
28	RN nr 99, 10.12.1695, Mw	12	3 (25%)	RC nr 185, 22.II.1695	19
29	RN nr 12, 09.02.1696, So	11	3 (27,3%)	RC nr 13, 24.01.1696	17
30	RN nr 13, 12.02.1696, Mw	7	1 (14,3%)	ER nr 9, 31.01.1696	18
31	RN nr 24, 22.03.1696, So	10	6 (60%)	RC nr 37, 06.03.1696 ER nr 19, 06.03.1696	17
32	RN nr 103, 23.12.1697, Mw	12	3 (25%)	ER nr 85, 03.12.1697	19
33	RN nr 6, 20.01.1697, Mw	9	1 (11,1%)	ER nr 2, 05.01.1697	16
34	RN nr 7, 24.01.1697, So	9	1 (11,1%)	ER nr 4, 12.01.1697	13
35	RN nr 8, 27.01.1697, Mw*	7	2 (28,6%)	ER nr 4, 12.01.1697	16*
36	RN nr 31, 18.04.1697, So	10	1 (10%)	ER nr 21, 02.04.1697	17
37	RN nr 19, 06.03.1698, So	10	2 (20%)	NM nr 28, 22.02.1698	13

JRK	RIIA	HAMBURG/ALTONA			
	LEHT, NR, ILMUMISE KUU- JA NÄDALAPÄEV	UUDISEID ÜHES RN-I NUMBRIS	HAMBURGI/ ALTONA LEHTEDEST PÄRIT UUDISEID JA NENDE OSAKAAL RN-IS	LEHT, NR, ILMUMISKUUPÄEV	ÜLEKANDE KIIRUS PÄEVADES
38	RN nr 78, 28.09.1698, Mw	10	2 (20%)	NM nr 101, 16.09.1698	13
39	RN nr 49, 20.06.1699, So	9	2 (22,2%)	ER nr 45, 08.06.1699	13
40	RN nr 102, 22.12.1699, Mw	9	1 (11,1%)	ER nr 95, 07.12.1699	16
41	RN nr 50, 21.06.1699, Mw	13	1 (7,7%)	RC nr 88, 09.06.1699	13
42	RN nr 96, 29.11.1699, Mw	7	1 (14,3%)	RC nr 177, 14.11.1699	16
43	RN nr 61, 01.08.1700, Mw	9	7 (77,8)	RC nr 109, 23.07.1700	11**
44	RN nr 80, 07.10.1700, So	7	2 (28,6%)	RC nr 148, 01.10.1700	8
45	RN nr 4, 13.01.1701, So	5	2 (40%)	RC nr 196, 24.12.1700	22
	Kokku	411	136 (33%)		

* Lehenumber, kus on mainitud (Saksa) posti hilinemine või puudumine

** 1700. aasta märtsist hakkas Rootsis kehtima üleminekukalender, mis oli Juliuse kalendrist ühe päeva ees. Sellest tulenevalt on ridades 43–45 lisatud kiirusearvestuses üks päev